

วารสารความเป็นธรรมทางสังคมและความเหลื่อมล้ำ

กรอบคิดความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมทางสังคม บทสำรวจแบบแหวก
แผ้วถางทางหาจุดเชื่อมต่อเพื่อสร้างความรู้เชิงทฤษฎี

A Conceptual Framework of Inequality and Social Justice: An Exploratory
Nexus for Theoretical Knowledge

ชลนภา อนุกุล^๑

Cholnapa Anukul^a

^๑สถาบันวิจัยเพื่อสังคมเป็นธรรม

^aJust Society Research Institute (JuSRI)

บทคัดย่อ

งานวิจัยและหรือปฏิบัติการเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมากแม้จะเป็นไปเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคม แต่การขาดพื้นที่สนทนาแลกเปลี่ยนว่าด้วยความเป็นธรรมทางสังคมที่เป็นเป้าหมาย มีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดการผลักไสคนบางกลุ่มจากระบวนการลดความเหลื่อมล้ำ บ่อยครั้งก็นำไปสู่ข้อถกเถียงเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการที่แตกต่างกันเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ หากไม่พิจารณาเป้าหมายการพัฒนาสมรรถภาพของบุคคลที่มีทุนชีวิตและภาวะชีวิตแตกต่างกัน ปัจจัยอันเป็นอุปสรรคในการดำเนินนโยบาย รวมทั้งโลกทัศน์ความเป็นธรรมที่แตกต่างกันของผู้คนกลุ่มต่างๆ บทความนี้ได้นำเสนอกรอบคิดความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมทางสังคม โดยจัดประเภทความเหลื่อมล้ำตามแนวคิดของเทอร์บอร์น ผสานกับแนวคิดการพัฒนาสมรรถภาพของอมาตยาเซนที่คำนึงถึงความแตกต่างของทุนชีวิตทุนทางสังคมที่ต่างกันตามแนวคิดของบูดิเอร์ เพื่อบรรลุเป้าหมายความเป็นธรรมทางสังคมรูปแบบต่างๆ โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมเชิงกระบวนการและโลกทัศน์ความเป็นธรรมของผู้คนในสังคมควบคู่กันไป

คำสำคัญ: ความเหลื่อมล้ำ; ความเป็นธรรม; ความเป็นธรรมทางสังคม; การพัฒนาสมรรถภาพ

¹Corresponding author, cholnapa@gmail.com

Abstract

While much research and action aimed at reducing inequality seek to achieve social justice, the lack of a forum for discussion and exchange on the goal of social justice often excludes certain groups from the inequality reduction process. This typically leads to debates about various approaches to reducing inequality. This lack of consideration is given to the goal of developing the capabilities of people with different life resources and burdens, the factors that hinder policy implementation, and the differing worldviews of justice among various groups. This article presents a framework for inequality and social justice, categorizing inequality according to Therborn's concept, combined with Amartya Sen's concept of the capacity approach, which takes into account differences in life resources and social resources as envisioned by Boudier. This approach aims to achieve various forms of social justice, taking into account both procedural justice and the diverse worldviews of justice held by individuals in society.

Keywords: Inequality; Justice; Social Justice; Capability approach

๑. บทนำ

เป็นเวลาเกือบสองทศวรรษที่ประเทศไทยได้เผชิญกับความขัดแย้งทางการเมืองและสังคม และพลังแห่งความขัดแย้งนั้นเองก็เป็นพลังที่ผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม โดยพลังแห่งความขัดแย้งก็ยังคงดำรงอยู่ในกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงนี้ การอธิบายเหตุแห่งความขัดแย้งมีทั้งความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, 2553; สมชัย จิตสุชน และคณะ, 2549) ความเหลื่อมล้ำทางการเมือง (อภิชาติ สถิตนิรามัย และคณะ, 2554) และความเหลื่อมล้ำเชิงอำนาจที่นำมาสู่ข้อเสนอการปฏิรูปที่มีเป้าหมายใน “การสร้างความเป็นธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคม” (Reform Committee 2011) และยังปรากฏร่องรอยดังกล่าวในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) ภายใต้เป้าหมายการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ผ่านประเด็น “การลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมในทุกมิติ” ทั้งยังปรากฏเป็นหนึ่งในห้าของเป้าหมายหลักในการพัฒนาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสาม (พ.ศ. 2566 - 2570) นั่นคือ “การมุ่งสู่สังคมแห่งโอกาสและเป็นธรรม” อย่างไรก็ตามก็ยังมีข้อสังเกตว่างานศึกษาส่วนใหญ่แม้มุ่งเน้นไปที่การลดความเหลื่อมล้ำ แต่ไม่ปรากฏชัดเจนว่ามุ่งไปที่เป้าหมายความเป็นธรรมแบบใด ทำให้หลายครั้งที่ข้อถกเถียงเกี่ยวกับแนวทางที่แตกต่างในการลดความเหลื่อมล้ำมีสาเหตุจากการไม่มีพื้นที่ถกเถียงแลกเปลี่ยนที่นำไปสู่การกำหนดวิสัยทัศน์ความเป็นธรรมร่วมกัน

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะสำรวจกรอบคิดทฤษฎีว่าด้วยความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมทางสังคมเพื่อค้นหาอาณาบริเวณที่เป็นช่องว่างทางความรู้ โดยเฉพาะในเชิงทฤษฎีที่เชื่อมโยงประเด็นปัญหาความเหลื่อมล้ำสู่ปฏิบัติการที่ยกระดับความเป็นธรรมทางสังคม เพื่อเปิดโอกาสให้ความรู้ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการแหวกว่ายในกระแสธารแห่งความรู้ของอนาคต

บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร ทบทวนวรรณกรรมเพื่อบูรณาการกรอบแนวคิดงานศึกษาความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมทางสังคม บนพื้นฐานของการสังเคราะห์กรอบคิดของเยอรัลด์ เฮอร์บอร์น อมาตยา เซน และนุรติเยอร์

๒. ความเหลื่อมล้ำ

งานศึกษาความเหลื่อมล้ำบนฐานข้อมูลเชิงประจักษ์เริ่มปรากฏตัวขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ผ่านงานวิจัยด้านระบาดวิทยา ที่รู้จักกันในชื่องานวิจัยไวท์ฮอลล์ระยะที่หนึ่ง ซึ่งเป็นงานศึกษาต่อเนื่องสิบปี (ค.ศ. 1967 - 1977) ได้เปิดเผยให้เห็นความเหลื่อมล้ำทางสุขภาพ (Marmot et al. 1978) ผลของงานวิจัยในระยะที่สองก็ช่วยให้เห็นความสำคัญของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่นำไปสู่ผลลัพธ์ทางสุขภาพที่แตกต่างกัน (Marmot et al. 1991) และนำไปสู่ความตื่นตัวต่อการศึกษาประเด็นความเหลื่อมล้ำทางสุขภาพเพื่อกำหนดทิศทางการนโยบาย (Marmot 2005; Marmot et al. 2008; Marmot and Bell 2012; Wilkinson 1996; Wilkinson and Pickett 2009) ส่วนงานด้านเศรษฐศาสตร์ก็ทยอยออกมาเปิดเผยให้เห็นข้อมูลความเหลื่อมล้ำทางรายได้และความมั่งคั่งที่กระจุกตัวอยู่ที่กลุ่มคนเพียงร้อยละ 10 ร้อยละ 5 ร้อยละ 1 และร้อยละ 0.1 ของประชากรทั้งหมด (Atkinson and Piketty 2007; Piketty and Saez 2003; Stiglitz 2013, 2015) และงานของนักรัฐศาสตร์อย่างเดวิด พัทนัมก็ชี้ให้เห็นแนวโน้มการส่งต่อความเหลื่อมล้ำทางโอกาสไปสู่คนรุ่นถัดไป (Putnam 2016)

ส่วนงานศึกษาด้านกรอบคิดความเหลื่อมล้ำที่เติบโตในฐานะนิเสธของความเป็นธรรมทางสังคมก็ปรากฏขึ้นผ่านงานด้านปรัชญาจริยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานของอมาตยา เซน ที่ตั้งคำถามว่า “ความเหลื่อมล้ำของอะไร?” (Sen 1980, 1992) โดยชี้ให้เห็นข้อจำกัดของแนวคิดการจัดการความเหลื่อมล้ำทั้งแบบอรรถประโยชน์นิยม (utilitarian) อรรถประโยชน์รวม (total utility) และตามแนวคิดของรอรัล นั่นคือ แนวคิดที่เน้นการแบ่งอย่างเป็นธรรม (distributive justice) ที่ไม่นำไปสู่การพัฒนาสมรรถภาพ (capability) ของผู้คนที่มีความแตกต่าง อาทิ คนสองคนที่มีทรัพยากรเหมือนกัน แต่คนหนึ่งเป็นคนพิการ ความพิการทำให้คนพิการเผชิญกับความเหลื่อมล้ำสองด้าน ในด้านหนึ่งคนพิการไม่สามารถใช้ทรัพยากรที่มีได้เท่ากับคนที่ไม่พิการ เป็นต้นว่า ต้องใช้รถเข็นคนพิการทำให้สามารถเข้าถึงได้เฉพาะสถานที่ที่เอื้อต่อการใช้รถเข็นคนพิการ และอีกด้านหนึ่งก็คือคนพิการอาจจะตกอยู่ในสถานการณ์ที่แย่กว่าคนไม่พิการเนื่องจากได้รับทรัพยากรเท่ากันแต่มี

ค่าใช้จ่ายในการจัดการกับความพิการของตนเองมากกว่า ดังนั้นเอง คุณภาพชีวิตของคนคนหนึ่งจึงไม่อาจพิจารณาแต่เพียงทรัพยากรที่มี หากยังต้องพิจารณาว่าคนผู้นั้นสามารถทำอะไรได้บ้างกับทรัพยากรเหล่านั้น

มุมมองด้านสังคมวิทยาต่อความเหลื่อมล้ำที่สำคัญปรากฏผ่านงานของบูร์ดิเยอร์ที่เสนอว่า ชนชั้นทางสังคมถูกสร้างขึ้นด้วยการเป็นเจ้าของทุนหลากหลายรูปแบบ ทุนทางเศรษฐกิจอาจจะได้มาจากการได้รับมรดก ความมั่งคั่ง/รายได้ของครอบครัว/การลงทุนด้านการเงิน ทุนทางสังคมเกิดจากเครือข่ายทางสังคม/ครอบครัว/ปฏิสัมพันธ์กับชุมชนอย่างกว้างขวาง ทุนเชิงสัญลักษณ์แสดงตัวผ่านเกียรติสถานะและอำนาจ (Bourdieu 1986, 1990) เด็กจากชนชั้นทางสังคมที่มีทุนทางเศรษฐกิจสูงมักจะได้รับการลงทุนด้านการศึกษาจากพ่อแม่อย่างเต็มที่ ทั้งกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่บ้านและนอกบ้าน การเรียนพิเศษ ซึ่งเปรียบได้กับการซื้อสถานภาพ คำชื่นชม และความเชื่อมั่น ให้กับลูกหลานของตน และนำไปสู่การเก็บเกี่ยวทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเพิ่มเติมเข้ามาใหม่จากการพัฒนาเด็กให้พร้อมสู่สนามแข่งขันด้านการศึกษาและตลาดงาน ขณะเดียวกันชนชั้นทางสังคมดังกล่าวยังกำหนดฮาบิตัส (Habitus) ที่แฝงฝังไปเป็นวิถีชีวิตและมุมมองของผู้คนในชนชั้นนั้น (Bourdieu 1987) อาทิ เด็กจากครอบครัวที่พ่อแม่มีระดับการศึกษาไม่สูงนัก ก็มีแนวโน้มที่จะออกจากการเรียนก่อนเด็กจากครอบครัวที่พ่อแม่มีระดับการศึกษาสูงกว่า แม้ว่าแนวคิดของบูร์ดิเยอร์จะถูกวิพากษ์ว่าเป็นนิยตินิยม (determinism) (Jenkins 1982) ที่ตอกย้ำว่าไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ที่ดำรงอยู่ได้ แต่ก็ช่วยให้เข้าใจความเหลื่อมล้ำอันเกิดจากทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของผู้คน ดังที่แนวคิดดังกล่าวถูกประยุกต์ใช้ผ่านงานด้านการศึกษา (Hart 2019) และสุขภาพ (Paccoud, Nazroo, and Leist 2020) เป็นต้น

กรอบคิดทฤษฎีความเหลื่อมล้ำมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยก้าวข้ามจากการศึกษาความเหลื่อมล้ำระหว่างปัจเจกไปสู่การศึกษาความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มคนที่มาจากกลุ่มทางสังคมต่างกัน อาทิ แนวคิดความเหลื่อมล้ำแนวราบ (horizontal inequality) (Stewart 2000, 2005) แนวคิดความเหลื่อมล้ำแบบแยกกลุ่มประเภทคน (categorical inequality) (Tilly 1999) แนวคิดความเหลื่อมล้ำภายใต้อัตลักษณ์ทับซ้อน (intersectional inequality) (Anthias 2013) เป็นต้น

ท่ามกลางความหลากหลายของกรอบคิดทฤษฎีความเหลื่อมล้ำ แนวคิดทางสังคมวิทยาต่อความเหลื่อมล้ำที่มีความกระจ่างชัดปรากฏผ่านงานของเยอร์น เทอร์บอร์น ซึ่งยืนยันว่าความเหลื่อมล้ำมีหลายมิติทับซ้อนกัน กระนั้น เขาได้พัฒนาแนวคิดเพื่อแยกแยะความเหลื่อมล้ำ (inequality) ออกจากความแตกต่าง (difference) แยกแยะประเภทของความเหลื่อมล้ำ และทำความเข้าใจกับพลวัตที่แตกต่างกันในการผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำ (Therborn, 2001, 2006, 2009) อาจสรุปโดยคร่าวได้ ดังนี้

ความแตกต่างกับความเหลื่อมล้ำมีลักษณะไม่เหมือนกัน 3 ด้าน ได้แก่ (หนึ่ง) ความแตกต่างมีลักษณะเป็นแนวราบ ไม่มีสูงกว่ำต่ำกว่ำ ดีกว่าเลวกว่ำ เช่น ความแตกต่างระหว่างเพศหญิงเพศชาย ระหว่างอาชีพ ฯลฯ

ในขณะที่ความเหลื่อมล้ำมีลักษณะเป็นแนวดิ่งหรือจัดลำดับสูงต่ำ เช่น ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษา/ ตลาดงาน/อาชีพ/รายได้ (สอง) ความแตกต่างเป็นเรื่องของความชอบรสนิยม และหรือการจัดประเภทเท่านั้น เช่น ความแตกต่างในรสนิยมทางเพศ/การกินการดื่ม แต่ความเหลื่อมล้ำไม่ใช่แค่การจัดกลุ่มประเภทแต่ทำลายมาตรฐานจริยธรรมของความเสมอภาคในมนุษย์ เช่น การเลือกปฏิบัติทุกรูปแบบ (สาม) ความแตกต่างที่กลายมาเป็นการเหลื่อมล้ำสามารถขจัดออกไปได้

โดยเหตุที่ (หนึ่ง) มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิต มีร่างกาย รับรู้ความเจ็บปวด เป็นทุกข์ และตายได้ (สอง) มนุษย์เป็นผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่ในบริบททางสังคมที่มีความหมาย (สาม) มนุษย์เป็นผู้กระทำ (actors) มีศักยภาพที่จะดำเนินการไปสู่เป้าหมาย และบนพื้นฐานความคิดที่ว่ามนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่าง อุปสรรคของความเสมอภาคในการดำรงความเป็นมนุษย์เหมือนกันแม้จะแตกต่างกันในทางกายภาพ/ความสนใจ/การให้คุณค่า หรือความเหลื่อมล้ำ จึงแบ่งได้เป็น 3 ประเภท นั่นคือ (หนึ่ง) *ความเหลื่อมล้ำที่ส่งผลต่อความเป็นความตาย (vital inequality)* เป็นความเหลื่อมล้ำที่ส่งผลต่อโอกาสในการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ เป็นต้นว่า ความเหลื่อมล้ำของอัตราการตาย การมีอายุขัยยืนยาว การมีสุขภาพแข็งแรงไม่มีโรคภัยเบียดเบียน รวมไปถึงสุขภาพเด็กแรกเกิด น้ำหนักทารกแรกเกิด การเจริญเติบโตตามวัย (สอง) *ความเหลื่อมล้ำในการดำรงอยู่ (existential inequality)* เป็นความเหลื่อมล้ำที่ประชิดติดตัวผู้คนในสังคม มีการปฏิเสธหรือถูกเหยียดหยามไม่ให้การยอมรับนับถือผู้คนบางกลุ่ม เป็นต้นว่า จัณฑาล คนผิวสี ผู้ลี้ภัย แรงงานข้ามชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ ผู้หญิงในสังคม ปิตาธิปไตย (สาม) *ความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากร (material or resource inequality)* ประกอบด้วย ความเหลื่อมล้ำเชิงโอกาส เช่น การเข้าถึงการศึกษา ตลาดงาน การคุ้มครองทางสังคม และความเหลื่อมล้ำเชิงผลลัพธ์ เช่น รายได้ ความมั่งคั่ง

ส่วนกลไกที่ผลิตสร้างความเหลื่อมล้ำมี 4 ประเภท ได้แก่ (หนึ่ง) การมีระยะห่าง (distantiation) เป็นช่องว่างระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง บางคนอยู่ข้างหน้า ในขณะที่หลายคนอยู่ข้างหลัง (สอง) การกีดกันออก (exclusion) มีอุปสรรคกีดขวางที่ทำให้คนบางกลุ่มเข้าถึงชีวิตที่ดีได้ยากหรือไม่ได้เลย (สาม) การสร้างลำดับชั้น (hierarchization) ทำให้คนบางคนอยู่ข้างบน ในขณะที่คนอื่นอยู่ข้างล่าง และ (สี่) การเอารัดเอาเปรียบ (exploitation) มีคนที่มั่งคั่งหรือชีวิตที่ดีได้เปรียบจากการขูดรีดคนเล็กคนน้อยหรือผู้ด้อยกว่า

ในขณะที่ชนมุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถภาพมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคล และบุรุษนิยมเน้นการผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำผ่านโครงสร้างของทุนทางสังคมและวัฒนธรรม เทอร์เบอร์นสันสังเคราะห์กรอบคิดความเหลื่อมล้ำในฐานะอุปสรรคขัดขวางโอกาสอันเท่าเทียมในการพัฒนาสมรรถภาพของมนุษย์เพื่อที่ปัจเจกบุคคลจะสามารถบรรลุความฝันความปรารถนาในชีวิตที่ดีได้ด้วยตนเองตามแนวคิดของเซน แต่ยังมีได้ครอบคลุมทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำตามแนวคิดของบุรุษนิยม

บทความนี้แม้ให้น้ำหนักความสนใจต่อการบิดเบือนความเหลื่อมล้ำของเธอร์บอร์นเป็นหลัก เพราะกรอบคิดของเธอร์บอร์นสามารถอธิบายความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างได้ทั้งในมิติชีวิต อัตลักษณ์ และทรัพยากร แต่ก็สามารถบูรณาการกับแนวคิดสมรรถภาพของเซนและทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของบูร์ดิเยอร์ผ่านการเชื่อมโยงแนวคิดความเป็นธรรมทางสังคมในบทถัดไป โดย

๓. ความเป็นธรรมทางสังคม

ความเป็นธรรมทางสังคม หรือ social justice ในภาษาอังกฤษ และ Soziale Gerechtigkeit ในภาษาเยอรมัน ในภาษาไทยยังปรากฏคำว่า *ความยุติธรรมทางสังคม* บทความนี้จะเจาะจงใช้คำว่า **ความเป็นธรรม** เนื่องจากคำว่าความยุติธรรมในภาษาไทยมีนัยยะเชื่อมโยงกับกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบของ retributive justice ในภาษาอังกฤษ และ Vergeltungsgerechtigkeit ในภาษาเยอรมัน ที่หมายถึง ความเป็นธรรมแบบแก้แค้นทดแทน และเนื่องจากคำว่าความยุติธรรมมักใช้กันในกลุ่มแวดวงนิติศาสตร์และนักกฎหมาย คำว่าความเป็นธรรมทางสังคมจึงมุ่งหมายเปิดพื้นที่ของปฏิบัติการความรู้และการเปลี่ยนแปลงที่ไม่จำกัดตัวเองอยู่เพียงแต่เทคนิควิธีทางกฎหมายและความรู้ทางนิติศาสตร์ เพื่อมิให้เรื่องความเป็นธรรมและหรือความเป็นธรรมทางสังคมถูกผูกขาดทางความรู้จากสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งหรือวิชาชีพใดวิชาหนึ่งเท่านั้น ดังที่ปรากฏคำกล่าวในภาษาไทยที่ว่า “ศาลมีหน้าที่อำนวยความยุติธรรม” และ “ศาลเป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชน (ในกระบวนการยุติธรรม)”

ความเป็นธรรมทางสังคมเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากแวดวงวิชาการเป็นวงกว้างและมีการศึกษาความเป็นธรรมทางสังคมจากมุมมองของศาสตร์ต่างๆ ทั้งปรัชญา สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย จิตวิทยา เป็นอาทิ โดยมีความเกี่ยวข้องเชิงประเด็นที่หลากหลาย ทั้งครอบครัว การศึกษา การทำงาน ระบบคุ้มครองทางสังคมในรัฐสวัสดิการ ทิศทางการเมืองและปฏิบัติการทางสังคม สิ่งแวดล้อม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การสนทนาถกเถียงแลกเปลี่ยนประเด็นความเป็นธรรมทางสังคมอยู่ในระนาบเดียวกัน ไม่ว่าจะมาจากมุมมองสาขาวิชาใด หรือประเด็นใด ควรพิจารณาว่ากำลังหมายถึงความเป็นธรรมรูปแบบใด ซึ่งโดยทั่วไปอาจแบ่งออกได้เป็น 5 รูปแบบ ดังนี้

(หนึ่ง) ความเป็นธรรมเชิงจัดสรรปันส่วน (distributive justice)

งานศึกษาด้านความเป็นธรรมช่วงแรกมุ่งเน้นไปที่การตอบคำถามว่า “ความเป็นธรรมคืออะไร?” ซึ่งส่วนใหญ่ค้นหาคำตอบเชิงปรัชญาผ่านทฤษฎีเชิงปทัสฐาน (normative theory) และให้น้ำหนักต่อการค้นหาแนวทางจัดสรรปันส่วนประโยชน์ (benefit) หรือภาระ (burden) ให้กับคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมอย่างเป็นธรรมได้อย่างไร เป็นต้นว่า จะกระจายงบประมาณในการพัฒนาไปให้ใครบ้างในเรื่องใด หรือจะผลักภาระด้านมลพิษ

จากขยะ อากาศ หรือความเสี่ยงในการตั้งโรงงานนิวเคลียร์ไปให้พื้นที่ไหน แนวคิดการจัดสรรปันส่วนล้วนตั้งอยู่บนฐานคิดทางทฤษฎีปทัสถาน (normative theory) และมักจะถกเถียงค่อนข้างมากในแวดวงทางเศรษฐศาสตร์ (Konow and Schwettmann 2016) โดยมากประกอบด้วย

- **หลักความเสมอภาค (equality)** คือ การมีความเท่าเทียมเชิงโอกาส และ **การไม่เลือกปฏิบัติ (non-discrimination)** เช่น เด็กและเยาวชนทุกคนมีสิทธิเข้าถึงการศึกษาไม่ว่าจะมีสัญชาติ/เชื้อชาติใด หญิง/ชายในตำแหน่งงานเดียวกันได้รับค่าตอบแทนในการทำงานเท่าเทียมกัน ผู้หญิงไม่ถูกเลิกจ้างเมื่อตั้งครรภ์
- **หลักความเท่าเทียม (equity)** เน้นผลลัพธ์ที่เท่าเทียม โดยมากมุ่งที่การยืนยันสิทธิประโยชน์ให้กลุ่มประชากรบางกลุ่ม (affirmative action) เพื่อส่งเสริมให้ผู้คนที่มีความแตกต่างเข้าถึงโอกาสที่เท่าเทียม เป็นต้นว่า การให้ทุนการศึกษาแก่เด็กยากจนสำหรับการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย การกำหนดสัดส่วนการจ้างงานคนพิการหรือผู้สูงอายุในที่ทำงาน การสนับสนุนค่าใช้จ่ายให้กับคนพิการ ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง ในการเดินทางเข้ารับบริการสุขภาพ
- **หลักความต้องการพื้นฐาน (need)** เน้นการจัดสรรปันส่วนความจำเป็นพื้นฐานของชีวิต (primary goods) โดยมุ่งเป้าไปยังผู้ที่ขาดแคลนหรือกลุ่มเปราะบาง เช่น การป้องกันความยากจนในเด็ก หรือผู้สูงอายุ การจัดที่อยู่อาศัยและเงินอุดหนุนให้กับแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เป็นเหยื่อจากความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น
- **หลักคุณธรรมตามความสามารถ (merit)** เน้นการได้รับประโยชน์ตามความสามารถ เช่น การได้รับทุนการศึกษาเนื่องจากเรียนดี การสอบผ่านการสอบของรัฐและได้เข้ารับราชการ หรือการเลื่อนเงินเดือนหรือค่าตอบแทนตามตำแหน่งหน้าที่การงานที่สูงขึ้นและความรับผิดชอบที่เพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ อาจแบ่งตามสำนักคิดทางปรัชญา ซึ่งหากพิจารณาจากแนวคิดทฤษฎีที่มีอิทธิพลค่อนข้างมากในคริสต์ศตวรรษที่ 20 อาจแบ่งได้เป็น กลุ่มเสรีนิยม (liberalism) นำโดย ฟรีดริค ฮาเย็ก กลุ่มชุมชนนิยม (communitarianism) นำโดย มิคาเอล วอลเซอร์ กลุ่มสังคมนิยมเสรี (social liberalism) นำโดย จอห์น รอร์ล และกลุ่มสังคมนิยมประชาธิปไตย (social democratism) นำโดย อมาตยา เซน

- **กลุ่มเสรีนิยม** แนวคิดความเป็นธรรมของฮาเย็ก (Hayek 1960, 1974) เสนอให้สังคมมีความเสมอภาคทางกฎหมายร่วมกับเสรีภาพในทางตลาด รองลงไปคือการคุ้มครองทางสังคมระดับพื้นฐานสุด การจำกัดเสรีภาพทางเศรษฐกิจส่งผลกระทบเชิงลบต่อเสรีภาพและยอมรับไม่ได้ ดังนั้น แม้ว่าการแทรกแซงของรัฐสวัสดิการต่อกลไกตลาดเสรีเป็นเรื่องที่ยอมไม่ได้ แต่ฮาเย็กมิได้ปฏิเสธการอุดหนุนพื้นฐานทางเศรษฐกิจให้กับผู้ที่ไม่อาจดูแลตัวเอง ด้วยเหตุผลที่ว่าความช่วยเหลือฉุกเฉินเป็น

หน้าที่ของชุมชน ทั้งช่วยสร้างความมั่นคงทางการเมืองและขยับฐานะทางสังคม แนวคิดคุณธรรม
ความสามารถตามกลไกตลาดนี้เป็นแนวคิดหลักของระบบสวัสดิการในสหรัฐอเมริกา

- **กลุ่มชุมชนนิยม** วอลเซอร์หลีกเลี่ยงการใช้แนวคิดความเป็นธรรมมาตรฐานเดียว (Walzer 1983) ด้วยเหตุผลที่ว่าพื้นที่ชุมชนมีหลายลักษณะและมีหลักการจัดสรรปันส่วนหลายรูปแบบ ความเป็นพลเมืองของรัฐหนึ่ง สวัสดิการทางสังคม รายได้ การศึกษา อำนาจการเมือง ฯลฯ มีหลักการจัดสรรปันส่วนเป็นของตัวเองแตกต่างกัน ไม่อาจใช้หลักเดียวกัน การจัดสรรปันส่วนสุขภาพและการศึกษาไม่อาจเทียบเป็นตัวเงินแต่ต้องคำนึงถึงหลักความเท่าเทียมพื้นฐานและหลักความต้องการ ดังนั้น แนวคิดความเป็นธรรมของวอลเซอร์จึงไม่ได้มีนิยามชัดเจน แต่มุ่งเน้นการคำนึงถึงบริบทที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก
- **กลุ่มสังคมนิยมเสรี (social liberalism)** ประกอบด้วย ทฤษฎีความเป็นธรรม (A Theory of Justice) ของจอห์น รอลล์ (Rawls 1971) ที่เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาความเป็นธรรมเชิงจัดสรรปันส่วน (distributive justice) บนฐานคิดที่เชื่อมโยงหลักเสรีภาพของปัจเจกและความเสมอภาคในการกระจายทรัพยากรเข้าไว้ด้วยกัน ทฤษฎีความเป็นธรรมของรอลล์ เสนอว่า ในขณะที่ทุกคนในสังคมยังคงมีเสรีภาพ สังคมมีหน้าที่กระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรม ความแตกต่างด้านความมั่งคั่งอาจมีได้หากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจหรือความมั่งคั่งนั้นเป็นคุณต่อคนที่ยากจนที่สุด หลักเสรีภาพที่เท่าเทียมถือเป็นหลักการสำคัญที่สุดของรอลล์ที่ยืนยันสิทธิของทุกคนในการเข้าถึงเสรีภาพขั้นพื้นฐาน และตามมาด้วยหลักความเท่าเทียมเชิงโอกาสและหลักความแตกต่างที่ยอมให้มีความเหลื่อมล้ำภายใต้เงื่อนไขว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์ของทุกคน นั่นคือ ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันแม้แต่กลุ่มคนที่เสียเปรียบมากที่สุดในสังคม แนวคิดในทฤษฎีความเป็นธรรมของรอลล์อยู่ตรงข้ามกับสำนักอรรถประโยชน์นิยม (utilitarian) และดำเนินตามแนวทางสัญญาประชาคมของอิมมานูเอล คานท์ ที่มองว่าสังคมประกอบด้วยข้อตกลงร่วมกันระหว่างพลเมืองที่มีเหตุผล
- **กลุ่มสังคมนิยมประชาธิปไตย** เช่นเสนอแนวคิดสมรรถภาพ (capability approach) ในฐานะหนทางการสร้างความเป็นธรรมและความสมานฉันท์สำคัญสำหรับทุกคนในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด (Sen 1993, 2000) โดยมองว่าความเป็นธรรมทางสังคมคือ “ความเสมอภาคด้านสมรรถภาพ” นั่นคือ ไม่ควรเน้นที่การจัดสรรปันส่วนทรัพยากรหรือความมั่งคั่งอย่างเท่าเทียม หากต้องพิจารณาว่าผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลายสามารถใช้ประโยชน์จากการจัดสรรปันส่วนนั้นในการพัฒนาสมรรถภาพของตนตามปรารถนาได้มากน้อยเพียงใด

(สอง) ความเป็นธรรมเชิงกระบวนการและปฏิสัมพันธ์ (procedural and interactional justice)

ความเป็นธรรมเชิงกระบวนการเน้นหาคำตอบว่าด้วย “แนวทางบรรลุความเป็นธรรมเป็นอย่างไร?” งานศึกษาความเป็นธรรมเชิงกระบวนการเริ่มจากสาขาวิชาด้านจิตวิทยา โดยเริ่มจากงานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการฟ้องคดีที่พบว่าผู้คนมีแนวโน้มจะยอมรับผลการตัดสินมากขึ้นเมื่อสัมผัสได้ว่ากระบวนการมีความเป็นธรรม (Thibaut and Walker 1975) หลังจากนั้นก็มีงานวิจัยที่มีหลักฐานเชิงประจักษ์จากการทดลองอีกจำนวนมากที่ยืนยัน ทั้งยังมีงานวิจัยที่ยืนยันว่าแม้ผลการตัดสินใจจะไม่เป็นไปตามความต้องการแต่ผู้คนที่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นในกระบวนการนั้นก็มีความพึงพอใจต่อกระบวนการ (Folger et al. 1979) ต่อมาเลเวนธาลได้เสนอหลักเกณฑ์พิจารณาความเป็นธรรมเชิงกระบวนการ (justice judgement model) (Leventhal 1980) ว่าควรประกอบด้วย (หนึ่ง) มีความสม่ำเสมอในทุกกลุ่มคนและทุกเวลา (สอง) ปราศจากอคติ (สาม) ตั้งอยู่บนฐานข้อมูลแม่นยำ (สี่) แก้ไขการตัดสินใจที่บกพร่องได้ (ห้า) เทียบธรรม (หก) มีตัวแทนของทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยด้านความเป็นธรรมเชิงกระบวนการได้ขยายขอบเขตออกมานอกพื้นที่กระบวนการทางกฎหมายและจิตวิทยาองค์กรมาสู่จิตวิทยาสังคมมากขึ้น นั่นคือ ปัจเจกบุคคลให้คุณค่ากับกระบวนการมิใช่เพราะมุ่งประโยชน์เชิงผลลัพธ์แต่เพียงอย่างเดียว หากเพราะกระบวนการนั้นให้คุณค่าความหมายของบุคคลนั้น รวมทั้งสถานะทางสังคมในกลุ่ม (Lind and Tyler 1988) และความเป็นธรรมเชิงกระบวนการยังมีบทบาทต่อการมอบความชอบธรรมให้กับผู้มีอำนาจในกลุ่ม (Tyler and Lind 1992) กล่าวได้ว่า ความเป็นธรรมเชิงกระบวนการส่งผลกระทบระยะยาว เช่น ความเชื่อถือศรัทธา มากกว่าความเป็นธรรมเชิงผลลัพธ์จากการจัดสรรปันส่วน

(สาม) ความเป็นธรรมเชิงแรงจูงใจ (justice as motive)

สำหรับคำถามที่ว่า “ทำไมผู้คนจึงให้ความสำคัญกับความเป็นธรรม?” ในแวดวงวิชาการช่วงแรกมองว่าเนื่องจากผู้คนต้องการบรรลุประโยชน์สูงสุดและส่งเสริมคุณค่าที่ตนยึดถือร่วมกับผู้อื่น (Deutsch 1975) นักปรัชญาบางคนมองว่าเป็นการสร้างสมดุลระหว่างประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านผ่าน “สัญญาประชาคม” (Rawls 1971) ขณะเดียวกันก็มีงานวิจัยที่ยืนยันว่าความเป็นธรรมเชิงกระบวนการเปิดพื้นที่ให้มีการยอมรับคุณค่าของผู้คน มอบสถานะทางสังคม และให้ความชอบธรรมกับผู้ที่มีอำนาจ (Lind and Tyler 1988; Tyler and Lind 1992)

งานศึกษาความเป็นธรรมในฐานะแรงจูงใจมีจุดยืนว่า มนุษย์มีความต้องการความเป็นธรรมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการทางสติปัญญา (cognitive development) โดยเน้นย้ำบทบาทของความเป็นธรรมที่ปรากฏตัวผ่านแทบทุกมิติของชีวิตภายใต้ความเชื่อที่ว่าตัวเราและรวมถึงผู้อื่นย่อมได้รับในสิ่งที่ควรได้รับ หรือที่เรียกว่า “ความเชื่อโลกเป็นธรรม” (Belief in Just World - BJW) (Lerner 1980) ซึ่งแรงจูงใจดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่าเหตุใดผู้คนจึงรู้สึกโกรธเมื่อพบเห็นความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นกับผู้อื่น เป้าหมายชีวิตของเราย่อม

เปล่าไร้ความหมายหากเราไม่สามารถเชื่อได้ว่าเราดำรงอยู่ในโลกที่ผู้คนได้รับในสิ่งที่ควรได้รับ ความเชื่อในโลกที่เป็นธรรมจึงมีความสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเชื่อมั่นศรัทธาในสังคมที่นำไปสู่การลงทุนเพื่อผลลัพธ์ระยะยาว (Correia and Vala 2004; Dalbert 2009) รวมทั้งการกระทำเพื่อโต้ตอบต่อความไม่เป็นธรรมนั้นเพื่อยืนยันความเชื่อโลกเป็นธรรม ซึ่งอาจจะนำไปในลักษณะมีเหตุมีผล เน้นการป้องกันมิให้ความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นเพื่อลดผลกระทบต่อเนื่อง เป็นต้นว่า การสนับสนุนนโยบายรัฐสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือเด็กยากจนด้อยโอกาส หรือพยายามหาทางช่วยเหลือเหยื่อให้ได้รับการเยียวยาตอบแทน (Hafer and Gosse 2010) หรือเป็นไปในลักษณะไม่มีเหตุเป็นผล ดังการโทษเหยื่อเพื่อคงรู้สึกว่าการโลกเป็นธรรมและสร้างความรู้สึกลดภัยให้ไกลห่างจากภัย (Furnham 2003; Lerner and Miller 1978)

ทฤษฎีโลกเป็นธรรม (Lerner 1965) หรือความเชื่อโลกเป็นธรรม (Lerner 1980) มีอิทธิพลมากต่องานศึกษาความเป็นธรรมในฐานะแรงจูงใจ ในช่วงแรกให้น้ำหนักการศึกษาว่าด้วยการวัดระดับความเชื่อโลกเป็นธรรม โดยเริ่มจากงานวิจัยเชิงทดลอง (Hafer and Bègue 2005; Lerner 1965) ก่อนจะพัฒนามาเป็นแบบสอบถามมาตรฐาน (BJW Scale) (Rubin and Peplau 1973, 1975) ที่มีการพัฒนาขึ้นมาตามลำดับจนกระทั่งปัจจุบันเครื่องมือแบบสอบถามที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายประกอบด้วยชุดคำถามของลิปคัสว่าด้วยมาตรวัดความเชื่อสากลว่าด้วยโลกเป็นธรรม (Global BJW Scale) (Lipkus 1991) และชุดคำถามของดาลแบร์ตว่าด้วยมาตรวัดความเชื่อส่วนตัวว่าด้วยโลกเป็นธรรม (Personal BJW Scale) (Dalbert 1999)

แรงจูงใจต่อความเป็นธรรมทางสังคมสามารถอธิบายได้ว่าเหตุใดผู้คนจึงรู้สึกโกรธเมื่อพบเห็นความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นกับผู้อื่น เป้าหมายชีวิตของเราย่อมว่างเปล่าไร้ความหมายหากไม่สามารถเชื่อได้ว่าเราดำรงอยู่ในโลกที่ผู้คนได้รับในสิ่งที่ควรได้รับ ความเชื่อในโลกที่เป็นธรรมจึงมีความสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเชื่อมั่นศรัทธาในสังคมที่นำไปสู่การลงทุนเพื่อผลลัพธ์ระยะยาว (Correia and Vala 2004; Dalbert 2009) การกระทำเพื่อโต้ตอบต่อความไม่เป็นธรรมนั้นก็เป็นไปเพื่อยืนยันความเชื่อโลกเป็นธรรม ทั้งในลักษณะมีเหตุมีผล เน้นการป้องกันมิให้ความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นเพื่อลดผลกระทบต่อเนื่อง อย่างการสนับสนุนนโยบายรัฐสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือเด็กยากจนด้อยโอกาส หรือพยายามหาทางช่วยเหลือเหยื่อให้ได้รับการเยียวยาตอบแทน (Hafer and Gosse 2010) หรือในลักษณะไม่มีเหตุมีผล ดังการโทษเหยื่อเพื่อคงรู้สึกว่าการโลกเป็นธรรมและสร้างความรู้สึกลดภัยให้ไกลห่างจากภัย (Furnham 2003; Lerner and Miller 1978)

(สี่) ความเป็นธรรมเชิงแก้แค้นทดแทน (retributive justice)

ความเป็นธรรมเชิงแก้แค้นทดแทนมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และเป็นกระบวนการที่แฝงฝังแนบแน่นอยู่ในกระบวนการยุติธรรมอาญา สำนักคิดกฎหมายธรรมชาติ (natural law) ยืนยันว่าผู้กระทำผิดจะต้องถูกลงโทษให้ได้รับความสูญเสียและเจ็บปวดเช่นเดียวกับที่ทำกับเหยื่อ แนวคิด “ตาต่อตา ฟันต่อฟัน” พบเห็นได้ทั่วไปในกฎหมายโบราณ อาทิ กฎหมายฮัมมูราบี และในคัมภีร์ไบเบิลภาษาฮีบรู สำนักคิดกฎหมายเชิงสังคม

วิทยา (sociological jurisprudence) มองว่ากฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือสำหรับข่มขู่ลงโทษและแก้แค้น โดยมีเป้าหมายเพื่อคืนความยุติธรรมให้สาธารณะ

ปัจจุบันมีงานศึกษาทางจิตวิทยาสังคมจำนวนมาก (Carlsmith and Darley 2008; Darley and Pittman 2003; Hogan and Emler 1981) ที่ชี้ให้เห็นว่ามีแรงผลักดันทางจิตวิทยาที่ต้องมีปฏิบัติการแก้แค้นทดแทน เมื่อมีการละเมิดเกิดขึ้นทั้งกรณีระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม นั่นคือ การลงโทษผู้กระทำผิดช่วยให้เหยื่ออารมณ์ความรู้สึกเชิงบวกต่อตนเอง และเป็นการรักษาระเบียบกฎเกณฑ์ในสังคมทั้งในเชิงสัญลักษณ์และการบังคับใช้กฎหมาย

โจทย์ของความเป็นธรรมแบบแก้แค้นทดแทนข้อหนึ่งก็คือ การกำหนดโทษที่เหมาะสมสำหรับปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มที่จะมีระเบียบกฎหมาย หรือผู้ที่ถูกมองว่าได้กระทำผิด โดยการลงโทษประกอบด้วยการทำให้เกิดผลลัพธ์เชิงลบต่อผู้กระทำผิด ทั้งค่าใช้จ่าย ความสูญเสีย หรือความทุกข์ เพื่อตอบสนองต่อการกระทำผิดนั้น (Brooks 2012) โดยไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ผลลัพธ์ของความเป็นธรรมเชิงจัดสรรปันส่วน แม้ว่าการจัดสรรปันส่วนที่ไม่เป็นธรรมจะเป็นสาเหตุของการกระทำผิดนั้น

มุมมองทางจริยธรรมภายใต้แนวคิดความเป็นธรรมแบบแก้แค้นทดแทนประกอบด้วย 2 มุมมองหลัก ได้แก่ มุมมองจริยศาสตร์แบบอันตวิทยา (teleologist) ที่มองว่าการลงโทษส่งผลดีต่อสังคมโดยรวม คือ นำไปสู่การป้องกันการกระทำผิดแบบเดียวกัน และมุมมองจริยศาสตร์เชิงกรณีธรรม (deontologist) โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดของคานท์ ที่มองว่าการลงโทษเป็นหัวใจสำคัญของความเป็นธรรมที่ต้องดำเนินการโดยรัฐเพื่อรักษากฎหมาย ไม่ใช่เพื่อแก้ไขอาชญากรรมหรือปกป้องเหยื่อ เพราะถ้าผู้กระทำผิดไม่ถูกลงโทษ ความเป็นธรรมก็อาจเกิดขึ้น และกฎหมายก็จะไร้ความหมาย (Rachels and Rachels 2011)

อย่างไรก็ดี แนวทางตอบสนองต่อการละเมิดหรือกระทำผิดอาจแบ่งเป็น 2 แนวทางหลัก คือ แนวลงโทษ (punitive) และแนวสร้างสรรค์ (constructive) ดังนั้น กลุ่มจริยศาสตร์แบบอันตวิทยาที่เน้นผลดีโดยรวมต่อสังคม แนวทางลงโทษก็อาจจะใช้วิธีป้องปราม (deterrence) เช่น ติดกล้องวงจรปิดในพื้นที่เสี่ยงอาชญากรรม และวิธีตัดโอกาสการกระทำผิด (incapacitation) เช่น ชังคุก หรือยึดใบอนุญาต ส่วนแนวทางสร้างสรรค์ก็ใช้วิธีลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู (rehabilitation) ในขณะที่กลุ่มจริยศาสตร์แบบกรณีธรรมที่เน้นการทำหน้าที่เพื่อรักษากฎหมาย แนวทางลงโทษก็ใช้ความเป็นธรรมเชิงแก้แค้นทดแทน ส่วนแนวทางสร้างสรรค์ก็ใช้ความเป็นธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) (Wenzel et al. 2008)

(ห้า) ความเป็นธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice)

ในการตอบสนองต่อการกระทำที่ละเมิดกฎกติกาทางสังคมและกฎหมาย ในขณะที่ความเป็นธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ความสำคัญกับการฟื้นคืนความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมระหว่างเหยื่อ ผู้กระทำผิด และชุมชน ความ

เป็นธรรมเชิงแก้แค้นทดแทนมุ่งไปที่ผู้กระทำผิดและการลงโทษที่ควรได้รับ (Wenzel et al. 2008) ความเป็นธรรมเชิงสมานฉันท์ทำหน้าที่ฟื้นคืนความรู้สึกสูญเสียอำนาจในตนเองของเหยื่อและฟื้นคืนความเคารพต่อกฎกติกาและความเป็นธรรมของชุมชน ปฏิบัติการสร้างความเป็นธรรมเชิงสมานฉันท์มีหลายระดับ ทั้งในพื้นที่สถานศึกษา ที่ทำงาน และชุมชนทั่วไป

หลักการของความเป็นธรรมเชิงสมานฉันท์ (Zehr 2015) มุ่งที่การมีส่วนร่วม (engagement) การรับผิดชอบ (accountability) และการฟื้นคืนความเสียหาย (restoration) ระดับความเข้มข้นขององค์ประกอบแต่ละส่วนสะท้อนให้เห็นคุณภาพหรือระดับความสำเร็จของความเป็นธรรมเชิงสมานฉันท์นั้น

โดยทั่วไปแล้ว ปัจจัยสำคัญในการสร้างความเป็นธรรมเชิงสมานฉันท์ประกอบด้วย (หนึ่ง) ทุกฝ่ายได้รับข้อมูลเกี่ยวกับเป้าหมายและวิธีการของความเป็นธรรมเชิงสมานฉันท์ (สอง) ทุกฝ่ายมีความเข้าใจร่วมกัน (สาม) ทุกฝ่ายตกลงที่จะยอมรับวิธีการดังกล่าว ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายควรจะต้องเป็นไปโดยความสมัครใจ แม้ว่าในบางกรณี ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดหรือละเมิดกฎกติกาของสังคมอาจจะได้รับโทษตามกฎหมายหากไม่เข้าร่วมหรือไม่ยอมรับผิดชอบต่อความเสียหาย/อันตรายที่เกิด กระบวนการส่วนใหญ่จะเป็นการปฏิสัมพันธ์แบบต่อหน้า โดยผู้เกี่ยวข้องแต่ละฝ่ายจะเล่าเรื่อง (narrative) บนพื้นฐานของความทรงจำต่อการถูกทำร้าย (memory) ในกระบวนการเชิงพิธีกรรม (ritual) เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันว่าเกิดอะไรขึ้นและทำไมจึงเกิด เพื่อค้นหาแนวทางแก้ไขความขัดแย้ง ตลอดจนสร้างความตระหนักต่อปัญหาทั้งในปัจจุบันและอนาคต (Cohen 2016)

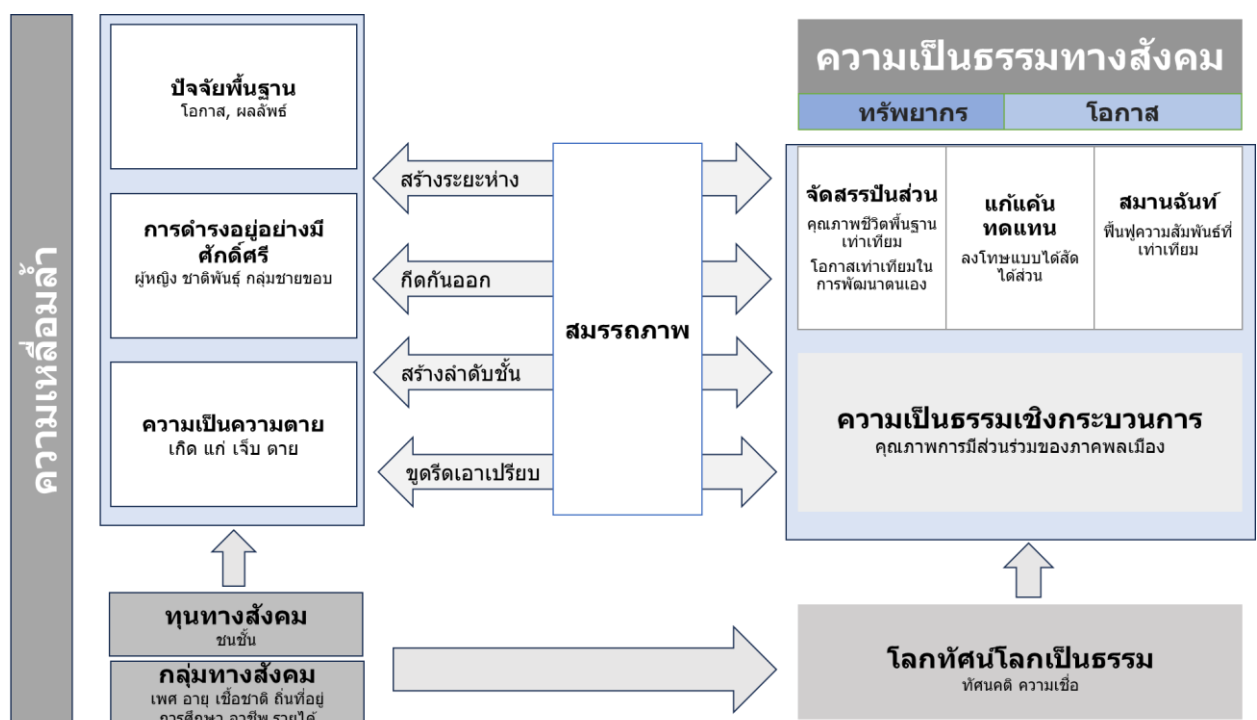
กรอบคิดความเป็นธรรมทางสังคมของงานศึกษานี้ มองความเป็นธรรมทางสังคมแบ่งเป็น 3 มิติ นั่นคือ (หนึ่ง) ในเชิงเนื้อหาสาระว่าด้วยทฤษฎีความเป็นธรรมทางสังคม แบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ ความเป็นธรรมแบบจัดสรรปันส่วน ความเป็นธรรมเชิงแก้แค้นทดแทน ความเป็นธรรมเชิงสมานฉันท์ ส่วน(สอง) ความเป็นธรรมเชิงกระบวนการ และ (สาม) ทศนคติต่อความเป็นธรรม โดยเหตุที่งานศึกษาความเป็นธรรมทางสังคมใด ย่อมสามารถจัดวางตัวเองลงในการจัดกลุ่มดังกล่าวได้ อาทิ งานศึกษาความเป็นธรรมทางสังคมด้านการศึกษาย่อมสามารถวางตำแหน่งแหล่งที่ได้ว่าเป็นการศึกษาภายใต้ทฤษฎีความเป็นธรรมแบบจัดสรรปันส่วนแบบใด มีประเด็นใดบ้างที่จะสะท้อนให้เห็นเรื่องความเป็นธรรมด้านการศึกษา หรือความเป็นธรรมเชิงกระบวนการเพื่อบรรลุความเป็นธรรมด้านการศึกษายภายใต้แนวคิดความเป็นธรรมแบบจัดสรรปันส่วนนั้นควรเป็นอย่างไร หรือทศนคติของผู้คนเกี่ยวกับความเป็นธรรมส่งผลต่อการสร้างความเป็นธรรมด้านการศึกษายังไงบ้าง (รูป 1)

โดยเหตุที่แนวคิดแบบเสรีนิยมของฮาเย็กมีลักษณะของทฤษฎีดาวินทางสังคมที่เน้นสังคมการแข่งขันเพื่อการอยู่รอด และแนวคิดแบบชุมชนนิยมของวอลเชอร์ก็ประยุกต์ใช้ได้ยาก และแม้ว่าเซนจะวิพากษ์แนวคิด

ของรอร์ว่าเน้นให้ความสำคัญกับการกระจายปัจจัยพื้นฐานอย่างเท่าเทียมเพื่อให้ผู้คนบรรลุเสรีภาพมากกว่าจะคำนึงถึงระดับของเสรีภาพที่แต่ละคนมีเพื่อใช้ประโยชน์จากปัจจัยพื้นฐานเหล่านั้น และขยับมุมมองที่เน้นปัจจัยพื้นฐานไปสู่การมองว่าปัจจัยพื้นฐานเหล่านั้นจะเป็นประโยชน์ต่อปัจเจกแต่ละคนอย่างไร แต่ก็ช่วยเติมเต็มทฤษฎีความเป็นธรรมของรอร์ด้วยการกำหนดให้ “สมรรถภาพ” เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ต้องมีการกระจายอย่างเท่าเทียมเช่นกัน ดังนั้นเอง กรอบคิดความเป็นธรรมทางสังคมของงานศึกษานี้ให้น้ำหนักกับแนวคิดของรอร์และเซนโดยเหตุที่มีหลักการสอดคล้องกับบริบทของสังคมประชาธิปไตยที่ให้คุณค่าความหมายต่อเสรีภาพของปัจเจก และส่งเสริมแนวทางการกระจายทรัพยากรแบบรัฐสวัสดิการสมัยใหม่ (Merkel 2001, 2002)

๔. กรอบคิดความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมทางสังคม

ในการประชุมสังคมวิทยาโลกครั้งที่สิบแปด ที่เมืองโยโกฮาม่า ในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ผู้เขียนมีประสบการณ์เข้าร่วมการประชุมวิชาการ และมีโอกาสฟังปาฐกถาอันน่าประทับใจของไมเคิล บูราวอย นักสังคมวิทยาผู้เป็นประธานสมาคมฯ ในขณะนั้น เขายืนยันว่าในฐานะนักวิชาการ เรามี 3 แนวทางในการเผชิญหน้ากับความเหลื่อมล้ำ (Burawoy 2015) ได้แก่ (หนึ่ง) สำรวจตรวจสอบโครงสร้างและพลวัตของความเหลื่อมล้ำ (สอง) ทำความเข้าใจตำแหน่งแหล่งที่ของเราภายใต้ความเหลื่อมล้ำนั้น และ (สาม) เปิดเผยและเผชิญหน้ากับผลการทำลายล้างของความเหลื่อมล้ำ

รูป ๑ กรอบคิดความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมทางสังคม

งานศึกษานี้จึงเป็นปฏิบัติการเผชิญหน้ากับความเหลื่อมล้ำตามแนวทางดังกล่าว นั่นคือ เป็นการเข้าไปสำรวจตรวจสอบโครงสร้างความเหลื่อมล้ำผ่านกรอบคิดทฤษฎีอันหลากหลาย ทำความเข้าใจตำแหน่งแห่งที่ขององค์ความรู้ด้านความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมทางสังคมในประเทศไทย เพื่อเปิดเผยให้เห็นช่องว่างทางความรู้ว่าด้วยความเหลื่อมล้ำกับปฏิบัติการลดความเหลื่อมล้ำที่ตั้งอยู่บนฐานคิดการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมอันหลากหลาย ข้อเสนอกรอบแนวคิดความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมทางสังคมจากงานศึกษานี้มีความมุ่งหมายที่จะเปิดเผยภูมิทัศน์งานศึกษาทั้งสองประเด็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำความเข้าใจต่อบัจจัยที่ส่งผลต่อแนวคิดและปฏิบัติการเพื่อความเป็นธรรมทางสังคมที่แตกต่างกัน ซึ่งจะอธิบายต่อไป ดังนี้

กรอบคิดความเหลื่อมล้ำของงานศึกษานี้ (รูป 1) ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดการมองความเหลื่อมล้ำสามประเภทของเธอร์เบอร์น และกลไกการผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำสี่แบบ โดยมีแนวคิดทุนทางสังคมของบุรดิเออร์ที่ชี้ให้เห็นพลวัตในการรักษาความเหลื่อมล้ำ เมื่อเชื่อมกับกรอบคิดความเป็นธรรมทางสังคมที่อยู่บนพื้นฐานแนวคิดของเซนาว่าด้วยโอกาสที่เท่าเทียมในการพัฒนาสมรรถภาพตนเอง และแนวคิดของรอร์วัลว่าด้วยการกระจายทรัพยากรหรือปัจจัยพื้นฐานของคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม โดยแบ่งความเป็นธรรมทางสังคมออกเป็น 3 ระดับ นั่นคือ ความเป็นธรรมทางสังคม 3 รูปแบบที่แตกต่างกัน (จัดสรรปันส่วน เชิงแก้แค้นทดแทน เชิงสมานฉันท์) ความเป็นธรรมเชิงกระบวนการ และโลกทัศน์เกี่ยวกับโลกเป็นธรรม จะเห็นว่าจุดเชื่อมสำคัญของทั้งสองกรอบแนวคิดก็คือ การปะทะสังสรรค์กับวิถีสมรรถภาพ (capability approach) โดยสมรรถภาพเป็นได้ทั้งทรัพยากรและโอกาส ในขณะที่ความเหลื่อมล้ำลดทอนหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสมรรถภาพ การยกระดับความเป็นธรรมทางสังคมก็คือการกระจายทรัพยากรและโอกาสในการพัฒนาสมรรถภาพที่เท่าเทียม

แม้ว่าสังคมประกอบด้วยความแตกต่างหลากหลายของปัจเจกบุคคล (diversity) แต่การที่ปัจเจกแต่ละคนสังกัดกลุ่มทางสังคมแตกต่างกัน (difference) ก็ทำให้มีสถานะทางสังคมและอำนาจแตกต่างกัน เนื่องจากในแต่ละสังคมมีค่านิยมที่ยกย่องกลุ่มทางสังคมบางกลุ่มให้เป็นกระแสหลัก อาทิ เป็นเพศชาย มีการศึกษา มีอาชีพการงานมั่นคง แต่งงานมีครอบครัวกับผู้หญิงและมีลูก มีความมั่งคั่งหรือมีสถานะทางเศรษฐกิจสูง เป็นต้น ทั้งนี้ การสังกัดกลุ่มทางสังคมที่เป็นกระแสหลักหรือนอกกระแสหลักทำให้เกิดการจัดช่วงชั้นทางสังคม และหรือชนชั้นทางสังคม ที่มีทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางวัฒนธรรม แตกต่างกันไป กลุ่มทางสังคมที่ได้เปรียบและทุนทางสังคมที่มีมามากกว่านี้เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำรูปแบบต่างๆ ในขณะเดียวกันก็ดำรงรักษาความเหลื่อมล้ำผ่านทัศนคติที่เชื่อว่าโลกและสังคมมีความปรกติและเป็นธรรมอยู่แล้ว

ปรากฏการณ์ความเหลื่อมล้ำ 3 รูปแบบ ประกอบไปด้วยความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานของการคุณภาพชีวิตที่ดี ไม่ว่าจะเป็นอาหาร ที่อยู่อาศัย โอกาสในการศึกษา การเข้าสู่ตลาดงาน การเข้าถึง

ระบบคุ้มครองทางสังคม ความเหลื่อมล้ำในการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี ถูกยอมรับให้เป็นพลเมืองที่มีบัตรประจำตัวประชาชน ไม่ถูกเลือกปฏิบัติทางเพศ เชื้อชาติ หรือจากความพิการ และความเหลื่อมล้ำที่ส่งผลต่อความเป็นความตาย ตั้งแต่สิทธิด้านสุขภาพ สุขภาพและโภชนาการของแม่ การคลอดที่โรงพยาบาลภายใต้ความดูแลของหมอ การเข้าถึงบริการรักษาพยาบาลยามป่วยไข้หรือบาดเจ็บจากการทำงาน การมีชีวิตที่ยืนยาวหลังเกษียณอายุการทำงาน ไปจนถึงการตายอย่างสงบ

ทั้งนี้ กลไกที่ผลิตสร้างความเหลื่อมล้ำ มีอยู่ 4 ลักษณะ (Therborn 2009) ได้แก่ การรักษาระยะห่าง ไม่มีการลดช่องว่างระหว่างกลุ่มที่ได้เปรียบและกลุ่มที่เสียเปรียบ การกีดกันออก ตั้งกำแพงอุปสรรคหลักใส่คนบางกลุ่มออกไปจากการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาส การสร้างลำดับชั้น การจัดระดับต่ำสูงของผู้คน ให้มีกลุ่มที่อยู่เหนือกว่าคนอื่นและกลุ่มที่อยู่ใต้อื่น และการชุดรีดเอวรีดเอาเปรียบ โดยกลุ่มที่ได้เปรียบหรือมีอำนาจมากกว่ากระทำกับกลุ่มผู้เสียเปรียบหรือมีอำนาจน้อยกว่า

โดยทั่วไปแล้ว งานศึกษาทางด้านเศรษฐศาสตร์มักชี้ให้เห็นกลไกการรักษาระยะห่างหรือช่องว่างทางเศรษฐกิจหรือความมั่งคั่งระหว่างกลุ่มคนต่างๆ อาทิ กลุ่มคนสีเบร่ขึ้นบนกับกลุ่มคนสีเบร่ขึ้นล่าง งานศึกษาทางด้านมานุษยวิทยาก็เปิดเผยให้เห็นการกีดกันออกที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ แรงงานข้ามชาติ แรงงานนอกระบบ คนจน ผู้หญิง LGBTIQ และกลุ่มชายขอบต่างๆ เข้าไม่ถึงทรัพยากรและโอกาสด้านการศึกษา การเข้าถึงตลาดงาน สุขภาพ และความคุ้มครองทางสังคม เป็นต้น งานศึกษาด้านสังคมวิทยาก็แสดงให้เห็นการจัดช่วงชั้นทางสังคมผ่านระบบปีตาธิปไตย ระบบชนชั้น ระบบวรรณะ เป็นต้น ส่วนงานศึกษาด้านแรงงานก็ย่ำถึงกลไกการชุดรีดเอวรีดเอาเปรียบคนทำงานรายได้น้อยหรือยากจนผ่านการกดค่าแรง การไม่ให้สิทธิในการรวมตัวและต่อรอง

กลไกที่ผลิตสร้างความเหลื่อมล้ำเหล่านั้นได้บั่นทอนสมรรถภาพของมนุษย์ในการพัฒนาตนเอง เพื่ออ้างความเป็นมนุษย์ของตน ทั้งในแง่ของการมีความปรารถนามีคุณค่าและเป้าหมายในชีวิต ในแง่ของการร่วมเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคม และในแง่ของการเป็นสิ่งมีชีวิต ป่วย เจ็บ ตายได้

ความเหลื่อมล้ำที่ปรากฏเป็นภาพตรงข้ามของแนวคิดความเป็นธรรมทางสังคม ซึ่งงานศึกษานี้มองว่ามีอยู่ 3 ลักษณะ ประกอบด้วย (หนึ่ง) เชิงเนื้อหา ที่แตกต่างกัน 3 รูปแบบ ได้แก่ ความเป็นธรรมแบบจัดสรรปันส่วน ความเป็นธรรมเชิงแก้แค้นทดแทน และความเป็นธรรมเชิงสมานฉันท์ (สอง) เชิงกระบวนการ และ (สาม) เชิงการรับรู้ทัศนคติ แนวคิดทฤษฎีความเป็นธรรมทางสังคมที่เน้นการกระจายปัจจัยพื้นฐานเท่าเทียมและโอกาสที่เท่าเทียมในการพัฒนาสมรรถภาพจะกำกับทิศทางของการจัดสรรปันส่วน/การแก้แค้นทดแทน/การฟื้นฟูเยียวยา ตลอดจนกระบวนการ ส่วนโลกทัศน์โลกเป็นธรรม (Belief in Just World) หรือทัศนคติที่มองว่าโลกหรือสังคมมีแนวโน้มหรือยังไม่เป็นธรรมจะเป็นแรงผลักดันที่สำคัญของแนวคิดดังกล่าว

แม้ว่างานศึกษานี้นำเสนอกรอบคิดความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมทางสังคมในฐานะงานศึกษาเชิงแนวคิด แต่กรอบคิดดังกล่าวสามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งในเชิงนโยบายและแนวทางการวิจัย บนพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ อาทิ การประเมินมิติความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การประเมินสถานะองค์ความรู้ด้านความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมในฐานะข้อมูลการวิจัยหรือฐานข้อมูลวารสารวิชาการในประเทศไทย เป็นต้น

๕. สรุป

งานวิจัยและหรือปฏิบัติการเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมากแม้จะเป็นไปเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคม แต่การขาดพื้นที่สนทนาแลกเปลี่ยนว่าด้วยความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมทางสังคมที่เป็นเป้าหมาย มีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดการผลักไสคนบางกลุ่มจากกระบวนการลดความเหลื่อมล้ำ บ่อยครั้งก็นำไปสู่ข้อถกเถียงเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการที่แตกต่างกันเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ หากไม่พิจารณาเป้าหมายการพัฒนาสมรรถภาพของผู้คนที่มีทุนชีวิตและภาวะชีวิตแตกต่างกัน ปัจจัยอันเป็นอุปสรรคในการดำเนินนโยบาย รวมทั้งโลกทัศน์ความเป็นธรรมที่แตกต่างกันของผู้คนกลุ่มต่างๆ บทความนี้ได้นำเสนอกรอบคิดความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมทางสังคม โดยจัดประเภทความเหลื่อมล้ำตามแนวคิดของเทอร์เบอร์น์ ผสานกับแนวคิดการพัฒนาสมรรถภาพของอมาตยาเซนที่คำนึงถึงความแตกต่างของทุนชีวิตทุนทางสังคมที่ต่างกันตามแนวคิดของบูดีเออร์ เพื่อบรรลุเป้าหมายความเป็นธรรมทางสังคมรูปแบบต่างๆ โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมเชิงกระบวนการและโลกทัศน์ความเป็นธรรมของผู้คนในสังคมควบคู่กันไป กรอบคิดความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมทางสังคมดังกล่าวสามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งเชิงนโยบายและแนวทางการวิจัย

บรรณานุกรม

- Anthias, Floya. 2013. "Intersectional What? Social Divisions, Intersectionality and Levels of Analysis." *Ethnicities* 13(1):3–19. doi:10.1177/1468796812463547.
- Atkinson, Anthony, and Thomas Piketty. 2007. "Top Incomes over the Twentieth Century: A Contrast between Continental European and English Speaking Countries." 1.
- Bourdieu, Pierre. 1986. "The Forms of Capital." in *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood.
- Bourdieu, Pierre. 1987. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1990. *The Logic of Practice*. Stanford: Stanford University Press.

- Brooks, Thom. 2012. "Punishment and Moral Sentiments." *The Review of Metaphysics* 66(2):281–93.
- Burawoy, Michael. 2015. "Facing an Unequal World." *Current Sociology* 63(1):5–34. doi:10.1177/0011392114564091.
- Caillods, Françoise. 2016. "Knowledge Divides: Social Science Production on Inequalities and Social Justice." Pp. 280–85 in *World social science report, 2016: Challenging inequalities; pathways to a just world*.
- Carlsmith, Kevin M., and John M. Darley. 2008. "Psychological Aspects of Retributive Justice." Pp. 193–236 in *Advances in Experimental Social Psychology*. Vol. 40. Academic Press.
- Cohen, Ronald L. 2016. "Restorative Justice." Pp. 257–72 in *Handbook of Social Justice Theory and Research*, edited by C. Sabbagh and M. Schmitt. New York, NY: Springer.
- Correia, Isabel, and J. Vala. 2004. "Belief in a Just World, Subjective Well-Being and Trust of Young Adults." Pp. 85–100 in *The justice motive in adolescence and young adulthood: Origins and consequences*. Vol. 8. Routledge.
- Dalbert, Claudia. 1999. "The World Is More Just for Me than Generally: About the Personal Belief in a Just World Scale's Validity." *Social Justice Research* 12(2):79–98. doi:10.1023/A:1022091609047.
- Dalbert, Claudia. 2009. "Belief in a Just World." Pp. 288–97 in *Handbook of individual differences in social behavior*. New York, NY, US: The Guilford Press.
- Darley, John M., and Thane S. Pittman. 2003. "The Psychology of Compensatory and Retributive Justice." *Personality and Social Psychology Review* 7(4):324–36. doi:10.1207/S15327957PSPR0704_05.
- Deutsch, Morton. 1975. "Equity, Equality, and Need: What Determines Which Value Will Be Used as the Basis of Distributive Justice?" *Journal of Social Issues* 31(3):137–49. doi:10.1111/j.1540-4560.1975.tb01000.x.
- Folger, Robert, David Rosenfield, Janet Grove, and Louise Corkran. 1979. "Effects of 'Voice' and Peer Opinions on Responses to Inequity." *Journal of Personality and Social Psychology* 37(12):2253–61. doi:10.1037/0022-3514.37.12.2253.
- Furnham, Adrian. 2003. "Belief in a Just World: Research Progress over the Past Decade." *Personality and Individual Differences* 34(5):795–817. doi:10.1016/S0191-8869(02)00072-7.
- Hafer, Carolyn, and L. Gosse. 2010. "Preserving the Belief in a Just World: When and for Whom Are Different Strategies Preferred?" *The Psychology of Justice and Legitimacy: The Ontario Symposium* 11:79–102.

- Hafer, Carolyn L., and Laurent Bègue. 2005. "Experimental Research on Just-World Theory: Problems, Developments, and Future Challenges." *Psychological Bulletin* 131(1):128–67. doi:10.1037/0033-2909.131.1.128.
- Hart, Caroline Sarojini. 2019. "Education, Inequality and Social Justice: A Critical Analysis Applying the Sen-Bourdieu Analytical Framework." *Policy Futures in Education* 17(5):582–98. doi:10.1177/1478210318809758.
- Hayek, Friedrich A. 1960. *The Constitution of Liberty*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hayek, Friedrich A. 1974. *The Pretence of Knowledge. Nobel Prize in Economics documents*. 1974–2. Nobel Prize Committee. https://econpapers.repec.org/paper/risnobelp/1974_5f002.htm.
- Hogan, Robert, and Nicholas P. Emler. 1981. "Retributive Justice." Pp. 125–43 in *The Justice Motive in Social Behavior: Adapting to Times of Scarcity and Change, Critical Issues in Social Justice*, edited by M. J. Lerner and S. C. Lerner. Boston, MA: Springer US.
- Jenkins, Richard. 1982. "Pierre Bourdieu and the Reproduction of Determinism." *Sociology* 16(2):270–81.
- Kongkirati, Prajak. 2019. "From Illiberal Democracy to Military Authoritarianism: Intra-Elite Struggle and Mass-Based Conflict in Deeply Polarized Thailand." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 681(1):24–40. doi:10.1177/0002716218806912.
- Konow, James, and Lars Schwettmann. 2016. "The Economics of Justice." Pp. 83–106 in *Handbook of Social Justice Theory and Research*, edited by C. Sabbagh and M. Schmitt. New York, NY: Springer.
- Lerner, M. J. 1965. "EVALUATION OF PERFORMANCE AS A FUNCTION OF PERFORMER'S REWARD AND ATTRACTIVENESS." *Journal of Personality and Social Psychology* 1:355–60. doi:10.1037/h0021806.
- Lerner, Melvin. 1980. *The Belief in a Just World: A Fundamental Delusion*. Critical Issues in Social Justice. Springer US.
- Lerner, Melvin J., and Dale T. Miller. 1978. "Just World Research and the Attribution Process: Looking Back and Ahead." *Psychological Bulletin* 85(5):1030.
- Leventhal, Gerald S. 1980. "What Should Be Done with Equity Theory?" Pp. 27–55 in *Social Exchange: Advances in Theory and Research*, edited by K. J. Gergen, M. S. Greenberg, and R. H. Willis. Boston, MA: Springer US.
- Lind, E., and Tom Tyler. 1988. *The Social Psychology of Procedural Justice*. Vol. 18.

- Lipkus, Isaac. 1991. "The Construction and Preliminary Validation of a Global Belief in a Just World Scale and the Exploratory Analysis of the Multidimensional Belief in a Just World Scale." *Personality and Individual Differences* 12:1171–78. doi:10.1016/0191-8869(91)90081-L.
- Marmot, M., and R. Bell. 2012. "Fair Society, Healthy Lives." *Public Health* 126 Suppl 1:S4–10. doi:10.1016/j.puhe.2012.05.014.
- Marmot, M. G., G. Rose, M. Shipley, and P. J. Hamilton. 1978. "Employment Grade and Coronary Heart Disease in British Civil Servants." *Journal of Epidemiology and Community Health* 32(4):244–49.
- Marmot, M. G., G. D. Smith, S. Stansfeld, C. Patel, F. North, J. Head, I. White, E. Brunner, and A. Feeney. 1991. "Health Inequalities among British Civil Servants: The Whitehall II Study." *Lancet (London, England)* 337(8754):1387–93. doi:10.1016/0140-6736(91)93068-k.
- Marmot, Michael. 2005. "Social Determinants of Health Inequalities." *Lancet (London, England)* 365(9464):1099–1104. doi:10.1016/S0140-6736(05)71146-6.
- Marmot, Michael, Sharon Friel, Ruth Bell, Tanja A. J. Houweling, Sebastian Taylor, and Commission on Social Determinants of Health. 2008. "Closing the Gap in a Generation: Health Equity through Action on the Social Determinants of Health." *Lancet (London, England)* 372(9650):1661–69. doi:10.1016/S0140-6736(08)61690-6.
- Merkel, Wolfgang. 2001. "Soziale Gerechtigkeit und die drei Welten des Wohlfahrtskapitalismus." *Berliner Journal für Soziologie* 11(2):135–57. doi:10.1007/BF03204011.
- Merkel, Wolfgang. 2002. "Social Justice and the Three Worlds of Welfare Capitalism." *European Journal of Sociology / Archives Européennes de Sociologie / Europäisches Archiv Für Soziologie* 43(1):59–91.
- Paccoud, Ivana, James Nazroo, and Anja Leist. 2020. "A Bourdieusian Approach to Class-related Inequalities: The Role of Capitals and Capital Structure in the Utilisation of Healthcare Services in Later Life." *Sociology of Health & Illness* 42(3):510–25. doi:10.1111/1467-9566.13028.
- Piketty, Thomas, and Emmanuel Saez. 2003. "Income Inequality In The United States, 1913-1998." *The Quarterly Journal of Economics* 118:1–39. doi:10.1162/00335530360535135.
- Putnam, Robert D. 2016. *Our Kids: The American Dream in Crisis*. Reprint edition. New York: Simon & Schuster.
- Rachels, James, and Stuart Rachels. 2011. *The Elements of Moral Philosophy*. 7th edition. New York: McGraw-Hill Education.

- Rawls, John. 1971. *A Theory of Justice*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.
- Reform Committee. 2011. *แนวทางการปฏิรูปประเทศไทย: ข้อเสนอต่อพรรคการเมืองและผู้มีสิทธิเลือกตั้ง* [*Country Reform Guideline: Recommendation for Political Parties and Voters*]. Office of Reform Committee.
- Rubin, Zick, and Anne Peplau. 1973. "Belief in a Just World and Reactions to Another's Lot: A Study of Participants in the National Draft Lottery¹." *Journal of Social Issues* 29(4):73–93. doi:10.1111/j.1540-4560.1973.tb00104.x.
- Rubin, Zick, and Letitia Anne Peplau. 1975. "Who Believes in a Just World?" *Journal of Social Issues* 31(3):65–89. doi:https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1975.tb00997.x.
- Sen, Amartya. 1980. "Equality of What?" *The Tanner Lecture on Human Values* 1:197–220.
- Sen, Amartya. 1992. *Inequality Reexamined*. Oxford University Press.
- Sen, Amartya. 1993. *The Quality of Life*. Oxford: Clarendon Press.
- Sen, Amartya. 2000. *Development as Freedom*. New York.
- Stewart, Frances. 2000. "Crisis Prevention: Tackling Horizontal Inequalities." *Oxford Development Studies* 28(3):245–62. doi:10.1080/713688319.
- Stewart, Frances. 2005. "Horizontal Inequalities: A Neglected Dimension of Development." Pp. 101–35 in *Wider Perspectives on Global Development, Studies in Development Economics and Policy*, edited by A. B. Atkinson, K. Basu, J. N. Bhagwati, D. C. North, D. Rodrik, F. Stewart, J. E. Stiglitz, and J. G. Williamson. London: Palgrave Macmillan UK.
- Stiglitz, Joseph E. 2013. *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. Reprint edition. New York: W. W. Norton & Company.
- Stiglitz, Joseph E. 2015. *The Great Divide: Unequal Societies and What We Can Do About Them*. W. W. Norton & Company.
- Therborn, Göran. 2001. "Globalization and Inequality. Issues of Conceptualization and Explanation." *Soziale Welt* 52(4):449–76.
- Therborn, Göran, ed. 2006. *Inequalities of the World: New Theoretical Frameworks, Multiple Empirical Approaches*. Verso Books.
- Therborn, Göran. 2009. "The Killing Fields of Inequality." *Soundings* 42(42):20–32. doi:10.3898/136266209789024960.

- Thibaut, John W., and Laurens Walker. 1975. *Procedural Justice: A Psychological Analysis*. 1st edition. Hillsdale, N.J. : New York: Lawrence Erlbaum.
- Tilly, Charles. 1999. *Durable Inequality*. University of California Press.
- Tyler, Tom, and E. Lind. 1992. "A Relational Model of Authority in Groups." *Advances in Experimental Social Psychology* 25:115–92. doi:10.1016/S0065-2601(08)60283-X.
- Walzer, Michael. 1983. "Spheres of Justice: A Defence of Pluralism and Equality." *Philosophy* 59(229):413–15.
- Wenzel, Michael, Tyler G. Okimoto, Norman T. Feather, and Michael J. Platow. 2008. "Retributive and Restorative Justice." *Law and Human Behavior* 32(5):375–89. doi:10.1007/s10979-007-9116-6.
- Wilkinson, Richard G. 1996. *Unhealthy Societies*. 1st edition. London ; New York: Routledge.
- Wilkinson, Richard G., and Kate Pickett. 2009. *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*.
- Zehr, Howard. 2015. *The Little Book of Restorative Justice: Revised and Updated*. Simon and Schuster.
- สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์. 2553. "ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจกับประชาธิปไตย: ปาฐกถา 14 ตุลา ประจำปี 2553."
- สมชัย จิตสุชน, ธิดา อินทรโชติ, and ชัยสิทธิ์ อนุชิตวรวงศ์. 2549. *ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจกับความขัดแย้งในสังคม: ทฤษฎี ประสพการณ์ และแนวทางสมานฉันท์*. 40. รายงานที่ดีอาร์ไอ. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ). <https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2012/09/wb40.pdf>.
- อภิชาติ สถิตนิรามัย, ยุกติ มุกดาวิจิตร, and นิติ ภาวครพันธุ์. 2554. *ทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี. <https://kpi-lib.com/library/books/kpibook-24111/>.